

کتابخانه های عراق

بابک پرتو

کنیم، در نزدیکی شهرک تازه قرنه و در امتداد فرات به طرف باختر، در شمال و جنوب این شهر، شهرهای زیر خاک رفته قدیمی سومری را خواهیم یافت. چون نهر فرات را در مسیر آن به طرف شمال باختری و به جانب بابل که روزی نامدارترین شهر بین النهرین بوده است تعقیب کنیم، شهر کیش را خواهیم یافت که جایگاه کهنترین فرهنگ شناخته شده در این ناحیه است. تاریخ قدیم بین النهرین از یک لحاظ عبارت از کوششی بوده است که ملت‌های غیر سامی ساکن شهرهای سومر برای حفظ استقلال خود در برابر هجوم و مهاجرت سامیان از کیش و دیگر مراکز عمرانی شمال به کار می‌برده‌اند. این نژادهای مختلف بی آنکه خود آگاه باشند، در ضمن این مبارزه دست به دست یکدیگر داده و طرح نخستین تمدن دامنه داری را ریخته‌اند که از لحاظ ایجاد و ابداع از همه تمدنهای دیگر بزرگتر است. در آن هنگام که تمدن سومر قدمت پیدا کرده بود (یعنی در حدود ۲۳۰۰ ق. م) شاعران و دانشمندان ایشان در صدد تدوین تاریخ قوم خود برآمدند.

سومریان از میان رفتند، ولی مدنیت و فرهنگ آنان بر جای ماند. از سومر و اکد هنوز صنعتگران و شاعران و هنرمندان و حکیمان و قدیسان بر می‌خاست. تمدن شهرهای جنوبی در امتداد نهرهای فرات و دجله - سرزمین کنونی عراق - به شمال انتقال یافت و همچون میراث اصلی تمدن بین النهرین به سرزمین بابل و آشور رسید.

شگفت‌انگیزترین چیزی که از سومریان بر جای مانده

در این بررسی به سابقه وجود کتابخانه در سرزمین فعلی عراق اشاره می‌شود. در زمانهای دور (۳۶۰۰ ق. م) تمدن بین النهرین در اطراف رودهای دجله و فرات شکل گرفت و گسترش یافت. سومریان، بابلیان و آشوریان سوابقی از تمدن خود در این سرزمین بر جای نهادند.

پس از اسلام، تمدن با شکوه اسلامی دوران عظمت و شکوه را در همین سرزمین از سر گذرانید.

خلفای عباسی، شیعیان و سلاجقه، خاطره پرشکوه تمدن باستانی سومر، بابل و آشور را زنده کردند. با یورش مغول به سرکردگی هلاکو خان، تلی از ویرانه‌ها بر روی مراکز تمدن این منطقه بر جای ماند.

در دوران عظمت عثمانیها، سرزمین کنونی عراق نتوانست سهمی در خور تاریخ خود به دست آورد. پس از تشکیل کشور عراق و استقلال آن در سال ۱۳۳۹ ق/ ۱۹۲۰ م کوششهای این کشور بیشتر در مسیری ویرانگر افتاد و به مرکزی جهت تشنج آفرینی در منطقه تبدیل شد. فرهنگ و علوم و، به تبع آن، کتابخانه سهمی متناسب با سایر بخشهای اقتصادی این کشور به دست نیاورد. آمارهای منتشره نشان می‌دهد که کتابخانه‌های فعلی عراق پیشرفت قابل توجهی را نسبت به دوران گذشته بخصوص دوران تمدن اسلامی کسب نکرده است.

تمدن بین النهرین، سومریها

اگر مسیر مشترک دجله و فرات تا خلیج فارس را تعقیب

سلطنتی درست می شد. این کتابخانه ها همه نابود شده، ولی یکی از بزرگترین آنها کتابخانه بورسیا بود. از کتابخانه بورسیا نسخه هایی استنساخ شده و در کتابخانه آشوربانی پال نگاه داشته بودند. سه هزار لوح گلی کتابخانه اخیر منبع اطلاعاتی است که درباره زندگی مردم بابل قدیم به دست آمده است. دوازده لوح شکسته ای که از کتابخانه آشوربانی پال به دست آمده، و اکنون در موزه بریتانیا نگاهداری می شود، جالبترین اثر ادبی بین النهرین، یعنی حماسه گیلگمش را در بر دارد. از کتابخانه مزبور هشتصد لوحه پزشکی بابلی بر جای مانده که اطلاعاتی درباره طب بابلی دارد.

آشوریا

تمدن و فرهنگ بین النهرین و بابل، پس از یک سلسله طولانی از حوادث تاریخی مهم از گاهواره خود جابه جا شد و به صورت جزئی از میراث فرهنگی بشریت درآمد: آشوریان بابل را گشودند و میراث فرهنگی این شهر کهن را تصاحب کردند و آن را در اطراف واکناف امپراتوری وسیع خویش انتشار دادند.

دولت جدید آشور در اطراف چهار شهر واقع بر دجله یا نهرهایی که به آن می ریزد توسعه پیدا کرد. این شهرها عبارت است از آشور (قلعه شرقاط فعلی)، آر بلا (اریل کنونی)، کالچ (نمرود فعلی) و نینوا (قربونجیک کنونی، مقابل شهر موصل).
الواح به دست آمده از حفاریهای سرزمین آشور بیشتر مشتمل بر کار شاهان است. الواح مربوط به سالهای بعد رنگ ادبی دارد. مهمترین چیزی که نام آشور را در تاریخ جاودانی ساخته، کتابخانه آشوربانیپال در شهر نینوا، پایتخت آشوربانی پال در بخش شمالی عراق است که سی هزار لوح طبقه بندی شده و فهرست دار دارد. به هر لوحه بر چسبی متصل است که به آسانی می توان آن را شناخت. بیشتر این لوحها از نسخه های قدیمتر استنساخ شده است. قصد آشوربانی پال، بنابه اظهار خودی، آن بوده است که ادبیات بابلی را از خطر فراموشی محفوظ نگهدارد. ولی بیشتر این الواح عبارت است از گزارشهای رسمی و ارضاد نجومی، دستورها و نسخه های پزشکی و گزارش سحری و تعاویذ و سرودها و اوراد دینی و سلسله نسب پادشاهان و خدایان. طرحی رده بندی به نام رده بندی سلطنتی نیز برای موضوعات اصلی کتابخانه مورد

خط نویسی آن مردم است. نوشته های قدیمتری که به دست آمده بر روی سنگ است و تاریخ آن به ۳۶۰۰ ق. م می رسد. در حدود ۳۲۰۰ ق. م الواح گلی ظاهر می شود. پیدایش خط میخی، تطور و تکامل آن، بزرگترین متنی است که سومریان بر تمدن جهان دارند. از کتابت برای ثبت کردن یادداشتها و گزارشهای دینی و محفوظ نگه داشتن طلسمهای جادویی و ادعیه و داستانهای مذهبی استفاده می کردند. هنوز قرن بیست و هفتم قبل از میلاد به پایان نرسیده بود که در شهرهای سومری عده زیادی کتابخانه های بزرگ تاسیس شد. در محل شهرتلو مجموعه ای از سی هزار لوح گلی به دست آمده است که با نظم و ترتیب خاصی روی هم چیده شده بود. در میان کتابهایی که به صورت اصلی سومری به دست رسیده است لوحه ای است که در نیپور کشف شده و اصل سومری منظومه گیلگمش بر آن ثبت است. در میان نخستینهای بسیاری که به تمدن سومری نسبت می دهند می توان از نخستین کتاب قانون، نخستین استفاده وسیع از خط نویسی و نخستین مدرسه ها و کتابخانه ها نام برد.

بابلیها

هیچ کس نیست که چون امروز به محل بابل قدیم نظر کند بر خاطرش بگذرد که این سرزمین فقیر و بیحاصل و سوزان بر ساحل نهر فرات روزگاری مرکز مدنیتی نیرومند و پر ثروت، و شاید واضع علم نجوم بوده و از همین نقطه بوده که به ترقی علم پزشکی کمک فراوانی شده، علم لغت پدید آمده، نخستین قانون نامه فراهم آمده، اصول علم حساب و فیزیک و فلسفه به یونان آموخته شده و پاره ای از اطلاعات علمی و معماری به اعراب انتقال یافته و از راه ایشان، روح خفته اروپای قرون وسطی را بیدار ساخته است.

آنچه مایه امتیاز بابل است، مؤلفات کتبی آنان راجع به قانون و تجارت است. هنر منشیگری در بابل نضج گرفت و هر کسی به آن می پرداخت در اجتماع مقامی پیدا می کرد و از این راه می توانست به مناصب دولتی یا روحانی برسد. منشیهای بابلی با قلمی که نوک آن به شکل منشور مثلث القاعده تیزی بود بر لوحهای گلی خشک نشده می نوشتند. همین خط است که امروزه خط میخی نامیده می شود. لوحهای گلی را در خمره ها و کوزه هایی می گذاشتند و این خمره ها را بر روی رفها می چیدند. به این ترتیب کتابخانه هایی برای معابد و کاخهای

استفاده قرار می‌گرفت.

آشوریانی پال در سال ۶۲۶ ق.م از دنیا رفت. چهارده سال پس از آن سپاهی بابلی به فرماندهی بنوپلسر بر آشور تاخت. نینوا به همان صورت خراب شد که شاهان پیش از این شهرهای شوش و بابل را به آن صورت خراب و ویران ساخته بودند و طبعاً کتابخانه‌های آشور نخستین بناهایی بودند که به آتش کشیده شده و ویران گشتند.

از خرابه‌های بین‌النهرین و سایر قسمت‌های خاور نزدیک تاکنون حدود نیم میلیون لوح گلی حفاری شده است. بیشتر الواح مذکور به موزه‌های آمریکا و اروپا انتقال یافته است. از خرابه‌های کتابخانه سارگن دوم نیز الواحی به دست آمده است که نام شاهان آشور از بیست و سه قرن قبل از میلاد تا زمان آشور نینزاری (۷۵۳-۴۶۶ ق.م) بر آن ثبت شده است.

دوره تمدن اسلامی

بغداد، از شهرهای مشهور جهان اسلام پایتخت کنونی کشور عراق، واقع در دو طرف شط دجله به امر منصور دوانیقی (دومین خلیفه عباسی) در سال ۱۴۵ هجری قمری بنا شد و تا پایان دولت عباسیان (۶۵۶ ق) مرکز خلافت بود. بغداد که از مراکز مهم علمی و تجاری عصر عباسی بود سرعت گسترش یافت و آباد شد و در عصر هارون الرشید و برامکه به اوج قدرت، شکوه و آبادانی خود رسید. علیرغم جنگ‌های متعدد که در سرزمین عراق و در شهر بغداد رخ داد، این شهر همچنان مرکز علمی و تجاری و فعالیتهای فرهنگی باقی ماند.

خلفای بنی عباس

خلفای بنی عباس از بزرگترین مشوقان تاسیس کتابخانه بودند. آنان مدارسی برپا کردند و کتابخانه‌های نفیسی برای آنها ایجاد نمودند. قلقشندی می‌گوید: "بزرگترین کتابخانه‌ها در اسلام سه تا بودند که اولین آنها کتابخانه خلفای بنی عباس در بغداد است." این کتابخانه تا زمان حمله مغول به بغداد دایر بوده است.

کتابخانه‌ها بیشتر در مساجد و نهادهای آموزشی وجود داشت و کمتر مدرسه‌ای در عراق و سایر بلاد اسلامی یافت می‌شد که کتابخانه نداشته باشد. ارزش هر کتابخانه به وضعیت مالی مدرسه بستگی داشت. از مدارک اسلامی چنین بر می‌آید

که سرزمین عراق بیش از سایر ممالک اسلامی دارای مدرسه و در نتیجه کتابخانه بوده است. البته در این مورد باید مشرق زمین و خراسان را مستثنا کرد.

پس از روی کار آمدن خلفای عباسی، بغداد مرکز تمدن بزرگی شد و امپراتوری اسلامی از آسیای مرکزی تا آفریقای شمالی و اسپانیا گسترش یافت. از مشهورترین کتابخانه‌های مسلمانان در بغداد می‌توان از بیت‌الحکمه نام برد که مرکز مطالعاتی کتابخانه و مکانی جهت ترجمه محسوب می‌شد و توسط هارون الرشید، خلیفه عباسی، در سال ۲۱۵ هـ/ ۸۳۰ م در بغداد ساخته شد. این کتابخانه متجاوز از چهار میلیون جلد کتاب داشت. بسیاری از ترجمه‌های کتابها به زبان عربی از زبانهای سانسکریت و یونانی در این کتابخانه انجام شده است. بیت‌الحکمه به عنوان کتابخانه تا قرن ششم هجری/ دوازدهم میلادی به فعالیت خویش در جهان اسلام ادامه داد. کتابخانه بیت‌الحکمه بغداد شامل اتاقهای مجزا برای خطاطان، کتابداران، صحافان و مترجمان بود.

علاوه بر کتابخانه بیت‌الحکمه در سرزمین عراق مجموعه‌ای از کتابخانه‌های عمومی وجود داشت. این کتابخانه‌ها از حکومت مبلغی دریافت می‌کردند. حق وقف مردم نیز بخش عمده‌ای از هزینه کتابخانه‌ها را تأمین می‌کرد.

گورگیس عواد در کتاب کتابخانه‌های قدیمی در عراق کتابخانه‌های موجود در دوران تمدن اسلامی و در عصر خلفای بنی عباس را به پنج بخش تقسیم می‌کند:

بخش اول: کتابخانه‌های خلفا، مانند منصور و هارون الرشید، بخش دوم: کتابخانه‌های شاهان و سلاطین، چون کتابخانه عضدالدوله دیلمی و نورالدین ارسلان، بخش سوم: کتابخانه‌های عمومی، چون کتابخانه حیدریه نجف، کتابخانه‌های موصل و بصره، کتابخانه شاپور، که دارالعلم نیز نام داشت، و کتابخانه مدرسه نظامیه و کتابخانه مدرسه مستنصریه، بخش چهارم: کتابخانه‌های وزرا، چون کتابخانه یحیی برمکی، بخش پنجم: کتابخانه‌های شخصی.

در قرن نهم ۳۳ کتابخانه در بغداد وجود داشت که اکثر آنها بر روی محققین و مردم باز بود. در سال ۹۳۱ میلادی مدرسه پزشکی بغداد و کتابخانه آن تاسیس شد.

بنابه گفته یعقوبی مورخ، در بغداد علاوه بر کتابخانه‌ها بیش از یکصد کتابفروشی وجود داشت. سوق الوراقان، از

بازارهای کتاب بسیار مشهور در بغداد بود.

عصر طلایی بغداد

پس از تصرف بغداد توسط معزالدوله از خاندان آل بویه و به قدرت رسیدن شیعیان در سال ۳۳۴ قمری بغداد بار دیگر کانون مهم علم و تمدن اسلامی شد. با به قدرت رسیدن شیعیان از نظر سیاسی و اداری افق جدیدی در حیات اجتماعی این شهر پدید آمد و بغداد به صورت یکی از مهمترین مراکز تجمع دانشمندان شد. از مراکز علمی عصر آل بویه در بغداد چند کتابخانه مهم بود که در آن عصر مانند نداشت. از جمله کتابخانه ابونصر شاپور بن اردشیر وزیر بهاءالدوله که در قسمت کرخ بغداد غرب دجله تأسیس شد و مجموعه ای بیش از ده هزار جلد کتاب داشت. این کتابخانه با کتابخانه بیت الحکمه رقابت می کرد. یاقوت حموی می گوید که آن کتابخانه در دنیا نظیر نداشت. کتابخانه سید مرتضی در بغداد با هشتاد هزار جلد کتاب و کتابخانه سید رضی به نام دارالعلم نیز از جمله کتابخانه های مهم بغداد در این عصر بود. کتابخانه شیخ الطائفه، شیخ طوسی، نیز محل تجمع رجال علم بود.

عصر طلائی بغداد با تصرف این شهر به دست معزالدوله احمد بویهی شروع و با اشغال آن توسط طغرل بیک سلجوقی در سال ۴۴۷ هجری قمری پایان یافت. وی بسیاری از بناهای بغداد از جمله کتابخانه ها را ویران کرد. کتابخانه ابونصر شاپور که در زمان خود بزرگترین کتابخانه شیعی و اسلامی جهان بود و کتابخانه شیخ طوسی از کتابخانه های مهمی بودند که به آتش کشیده شدند.

پایان عصر طلایی بغداد، سلاجقه

در سال ۴۵۷ ق/ ۱۰۶۵ م خواجه نظام الملک، وزیر دانشمند الب ارسلان، و فرزندش ملکشاه سلجوقی مدرسه نظامیه را تأسیس کردند. کتابخانه ای در نظامیه در همان سال ساخته شد. کتابهای این کتابخانه به طور عمده از طریق وقف گردآوری می شد. کتابداران کارآموزده ای در نظامیه به کار گماشته شدند و حقوق قابل توجهی دریافت می کردند. ابوزکریای تبریزی و یعقوب بن سلیمان العسکری از مشهورترین کتابداران نظامیه بودند. در سال ۵۱۰ ق/ ۱۱۱۶ م کتابخانه مزبور طعمه حریق شد و ساختمان جدیدی به دستور خلیفه النصیر برای کتابخانه ساخته

شد. این شخص بیش از هزاران جلد از کتابهای خود را وقف نظامیه کرد. بودجه کتابخانه ای که خواجه نظام الملک در نظامیه بغداد بنا کرده بود به یک میلیون و پانصد و چهل هزار فرانک طلا بالغ می شد.

در سال ۶۲۵ ق/ ۱۲۲۷ م و بنا به قولی در سال ۶۳۱ هجری قمری، المستنصر بالله، خلیفه عباسی، کتابخانه بزرگ و بی مانندی در مدرسه ای به نام مستنصریه ساخت. کتابخانه مذکور هم مدرسه بود و هم بیمارستان. صدها هزار جلد کتاب و صدها کتابدار در آن مدرسه کار می کردند. به گفته این بطوطه، سیاح مشهور، قسمتی از کتابهای اهدایی به این کتابخانه توسط صد و پنجاه شتر حمل شده که به هشتصد جلد بالغ می گشت.

حمله وحشیانه هلاکو خان مغول در سال ۶۵۶ ق/ ۱۲۸۵ به بغداد در میان خرابیها و قتلها و وحشتناک منجر به انهدام گسترده کتابخانه های این شهر نیز شد. به طوری که بنا به گفته مورخین سطح رودخانه دجله با کتابهای کتابخانه های بغداد پوشیده شد.

عراق در عصر حاضر

عراق پیش از جنگ جهانی اول جزء قلمرو حکومت عثمانیها بود. با نخست وزیری عبدالرحمان گیلانی، بغداد در سال ۱۳۳۹ ق/ ۱۹۲۰ / به عنوان پایتخت رسمی دولت عراق اعلام گردید و دوره ای جدید در تاریخ این کشور آغاز شد.

در عراق جدید و معاصر، کتابخانه ها همپای تعلیم و تربیت در این کشور گسترش یافته اند. کتابخانه ملی عراق که در سال ۱۹۲۴ گشایش یافت دارای مجموعه ای در حدود ۳۹۰۰۰ جلد است. تعداد زیادی نشریات و روزنامه که شامل نخستین نشریات و روزنامه های انتشار یافته در آغاز این قرن می باشند و مجموعه ای از نسخ دستنوشته و مواد آرشیوی در کتابخانه ملی عراق نگهداری می شود. کتابخانه ملی مورد استفاده وسیع مردم عراق و بخصوص دانش آموزان مدارس آن قرار می گیرد. وزارت اطلاعات که مسؤلیت کتابخانه ملی را بر عهده دارد، طرحی را برای ساختمانی جدید و بزرگ برای کتابخانه مذکور تهیه کرده است. ساختمان جدید با هزینه ای نزدیک به دو میلیون دلار در نقطه تجاری و پرجمعیت بغداد به نام باب المعادن احداث شده است. گرچه ساختمان جدید کتابخانه بغداد نیز با جمعیت زیاد استفاده کننده مواجه است و از کمبود کارکنان

سازماندهی بهتری برخوردارند. مجموعه‌های غنی تری دارند و از کارکنان متخصص و حرفه‌ای بهره می‌برند. کتابخانه مرکزی دانشگاه بغداد در سال ۱۹۵۹ تأسیس شده و دارای مجموعه‌ای بالغ بر ۴۳۰۰۰ جلد کتاب می‌باشد. کتابخانه مرکزی بزرگترین مجموعه عناوین نشریات عراق را در خود جای داده است. علاوه بر این مجموعه‌ای غنی از نقشه‌ها، رسالات، مواد سمعی و بصری، نسخ دستنویست، اسناد سازمان ملل و میکروفیلم در کتابخانه به چشم می‌خورد. کتابخانه دارای بخشهای توزیع، کسب مواد، مبادله، مرجع، اسناد دولتی، کتابشناسی، انتشارات سازمان ملل و صحافی است. کارکنان کتابخانه مرکزی بالغ بر ۷۳ نفر است که حدود سی تن از آنان کتابداران حرفه‌ای متخصص می‌باشند. کتابخانه مرکزی، ساختمان جدید و بزرگی دارد ولی با توجه به حجم مجموعه و استفاده کنندگان نیاز به ساختمان بزرگتری با تجهیزات بیشتری احساس می‌شود.

کتابخانه دانشگاهی بصره، که در سال ۱۹۶۵ تأسیس شد، دارای مجموعه‌ای بالغ بر ۵۲۰۰۰ جلد است که حدود چهار هزار جلد آن به زبانهای خارجی از جمله انگلیسی است. بیش از نه هزار نشریه صحافی شده به زبانهای مختلف، ششصد نسخه دستنویست و ۲۵۰ نقشه نیز در مجموعه کتابخانه مزبور جای دارد.

کتابخانه دانشکده هنر در بغداد با ۱۰۵۰۰۰ جلد (چهار هزار جلد به زبان انگلیسی) در سال ۱۹۴۹ گشایش یافت و در نتیجه ادغام با سایر دانشکده‌های مرتبط در سال ۱۹۶۹، کتابخانه از نظر مجموعه و خدمات گسترش پیدا کرد.

کتابخانه دانشگاهی المستنصر در سال ۱۹۶۴ گشایش یافت و تا سال ۱۹۷۲ مجموعه‌ای بیش از ۴۴۰۰۰ جلد کتاب و مجموعه‌ای از اسناد دولتی و نشریات داشت کتابخانه مذکور دارای ۳۳ کارمند است و روزی دوازده ساعت به عرضه خدمات لازم می‌پردازد و جمعیتی در حدود پانزده هزار دانشجو را تحت پوشش قرار می‌دهد. همچنین کتابخانه به انتشار بولتن فصلی در رابطه با مجموعه و فعالیتهای خود می‌پردازد.

از بین سایر کتابخانه‌های آکادمیک می‌توان از کتابخانه‌های دانشکده پزشکی با بیش از ۲۵۰۰۰ جلد و دانشکده اقتصاد و مدیریت با ۲۴۵۰۰ جلد نام برد.

کتابخانه‌های تخصصی در عراق عمدتاً به وسیله نهادهای

متخصص و فقدان وسایل و تجهیزات جدید رنج می‌برد، با این حال کتابخانه ملی عراق به صورت کتابخانه‌ای واسپاری در آمده و به مرکزی ملی و بین‌المللی برای مبادله کتاب و سایر مواد کتابخانه‌ای تبدیل شده است. کتابخانه ملی فهرست مشترکی انتشار می‌دهد که با فهرست مشترک کتابخانه مرکزی دانشگاه بغداد تکمیل می‌گردد. هفتاد و سه کتابخانه عمومی در بغداد به فعالیت مشغول هستند (۱۹۸۰) که مجموعه‌ای در حدود پانصد هزار جلد دارند. استفاده کنندگان کتابخانه‌های مذکور در حدود ۱/۲۵۰/۰۰۰ نفر در طول سال می‌باشند.

برخی از کتابخانه‌های عمومی عراق عبارتند از: کتابخانه عمومی موصل (در استان نینوا) با ۴۴۰۰۰ جلد کتاب و تعدادی نشریه و کتب قدیمی و کمیاب و روزنامه‌های جاری و نقشه و سایر مواد کتابخانه‌ای، کتابخانه عمومی قادیسیه در استان قادیسیه که مجموعه‌ای بیش از ۱۷۰۰۰ جلد کتاب و دوستانه عنوان نشریه و صد و پنجاه عنوان روزنامه دارد، کتابخانه عمومی کازینه در بغداد با ۱۱/۶۸۰ جلد و بیش از چهل عنوان نشریه و روزنامه و ۱۰۵۰ کتب کودکان (کتابخانه اخیر دارای ساختمان بسیار زیبایی است که در خیابان جنب رودخانه دجله قرار دارد)، کتابخانه عمومی الکندی و العظیمیه نیز از کتابخانه‌های عمده بغداد به شمار می‌روند. مجموعه‌ای از مواد و تجهیزات سمعی و بصری نیز در کتابخانه‌های عمومی بغداد وجود دارد.

علاوه بر کتابخانه ملی و کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه موزه عراق نیز قابل ذکر است. کتابخانه مذکور دارای هشتاد هزار جلد کتاب، نه هزار نسخه دستنویست و تعداد زیادی روزنامه و نشریه است. گرچه بخش بزرگی از کتابخانه مزبور اختصاص به مجموعه‌های تاریخ و باستانشناسی دارد، سایر موضوعات، چون علوم اجتماعی، نیز سهمی را به خود اختصاص داده‌اند. اکثر کتب به زبان عربی می‌باشد و کتبی نیز به زبانهای انگلیسی، اسپانیولی، پرتغالی، ژاپنی، ترکی، فارسی، کردی، فرانسوی، آلمانی و غیره در کتابخانه وجود دارد. کتابخانه مدرن مذکور با وسایل و تجهیزات پیشرفته و گرانقیمت تجهیز شده است. سالن اجتماعات بزرگ و با شکوهی نیز تکمیل کننده این مجموعه گرانقدر است.

وزارت تعلیمات عالییه مسؤولیت اداره کتابخانه‌های آکادمیک را به عهده دارد. کتابخانه‌های آکادمیک عراق از

دوره های آموزشی کتابداری کوتاه مدت آزاد است.

* اطلاعات و آمار کتابخانه های عراق مربوط به سالهای پیش از شروع جنگ ایران و عراق است. در سالهای اخیر اطلاعاتی راجع به کتابخانه های عراق انتشار نیافته است.

منابع:

- دورانت، ویل، تاریخ تمدن، ج ۱: مشرق زمین: گاهواره تمدن. ترجمه احمد آرام و دیگران. تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۶۵.
- سردار، ضیاء الدین. "نقش کتاب در تمدن و فرهنگ اسلامی". ترجمه مهیار علوی مقدم. کیهان اندیشه: ۳۳ (۱۳۷۰): ۱۲۲-۱۳۲.
- شهیدی، عبدالحسین. "بغداد". دایرة المعارف تشیع. ج ۳، ص ۲۷۹-۲۸۶.
- فدائی، غلامرضا. "نخستین کتاب و کتابخانه در اسلام". کیهان اندیشه. ۳۱ (۱۳۷۰): ۱۳۳-۱۴۶.
- Hessel, Alfred. History of Libraries. 2nd ed. New York. Scarecrow Press, 1955.
- Hobson, Anthony. Great Libraries. New York: G.P. Putnam's Sons, 1970.
- International Library Directory: A world Directory of Libraries. Ed. A.P. Wales. London. The A.P. Organization, 1988.
- Al - Kindlichie, Amer I. "Iraq Libraries in," Encyclopedia of Library and Information Science 1975.
- Kramer, Samuel Noah. From the tablet of Sumer. Indian Hills, Colo.: Falcon wing's Press, 1956.
- Thompson, James west fall. Ancient Libraries. Berkeley: University of California Press, 1970

دولتی و یا نیمه دولتی سازماندهی شده اند. اکثر آنها در شهر بغداد قرار دارند. وزارتخانه ها، سازمانهای عمده دولتی، بانکها، اتاق بازرگانی، شرکتهای بزرگ و سایر سازمانها دارای مجموعه اختصاصی کتب، نشریات و اسناد گزارشهای فنی و سایر مواد می باشند. از کتابخانه های تخصصی می توان موارد ذیل را ذکر کرد: کتابخانه وزارت اطلاعات، کتابخانه وزارت برنامه ریزی، کتابخانه شرکت ملی نفت، کتابخانه بانک مرکزی و کتابخانه اتاق بازرگانی در بغداد.

دروس علوم کتابداری در دانشگاه بغداد و المستنصر عرضه می شود. به فارغ التحصیلان دوره های مذکور دیپلم کتابداری در سطح کاردانی داده می شود. برنامه هایی جهت تبدیل دوره های مذکور به کارشناسی در دست مطالعه است. در دانشگاه بغداد برنامه ای دو ساله در سطح کارشناسی ارشد کتابداری از سال ۱۹۷۲ شروع شد. دوره اخیر جانشین دوره های تربیت کتابدار در کتابخانه مرکزی دانشگاه بغداد گردید.

دوره های آموزش کتابداری با دوره های زمانی متفاوت و در سالهای مختلف در کتابخانه مرکزی دانشگاه اجرا گردید. دوره های مذکور شامل دوره های شش ماهه در سالهای ۱۹۶۷، ۱۹۶۸، ۱۹۶۹، ۱۹۷۱ و دوره های سه ماهه در سالهای ۱۹۶۱، ۱۹۶۲، ۱۹۶۳، ۱۹۷۰ بود. اکثر دوره های مذکور و همچنین سایر دوره ها هنوز به وسیله کتابداران حرفه ای عراقی با کمک یونسکو به آموزش کتابداران می پردازد.

هیات کتابخانه های عراق در سطح ملی که کمیته عالی کتابخانه های عراق نامیده می شود در سال ۱۹۷۰ در وزارت اطلاعات با نمایندگانی از وزارت تعلیمات عالی، وزارت کشور، استانداری بغداد، وزارت اطلاعات و سه کتابدار متخصص، که دارای درجات علمی در کتابداری و تجربه عملی می باشند، تشکیل شد. کمیته تحت نظر معاون وزارت اطلاعات اداره می شود و مسؤولیت برنامه ریزی فنی و اداری کتابخانه های عراق را به عهده دارد.

انجمن کتابداران عراق در سال ۱۹۶۸ تشکیل شد و از آن زمان در فعالیتهایی چون نمایشگاههای کتاب، سخنرانیها و نشستهای گوناگون شرکت کرده است. انجمن مذکور دارای انتشارات ویژه خود می باشد. عضویت در انجمن برای کتابداران حرفه ای فارغ التحصیل از مدارس کتابداری و